

УДК 94(477)1928/1930

**ПАРЛАМЕНТСЬКА ПРАЦЯ ВОЛОДИМИРА
ЦЕЛЕВИЧА: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ,
ДЕПУТАТСЬКІ ЗВЕРНЕННЯ, МОНІТОРИНГ
ПОЛЬСЬКО–УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН
(1928–1930 РР.)**

**PARLIAMENTARY WORK BY VOLODYMYR
TSELLEVICH: LEGISLATIVE INITIATIVES,
PARLIAMENTARY APPEALS, MONITORING
OF POLISH-UKRAINIAN RELATIONS
(1928–1930 YEARS)**

Середюк М.,

здобувач, Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна),
e-mail: seredm@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-4539-5782

Seredyuk M.,

applicant, Institute of Ukrainian Studies named after
I. Kryp'iakevych National Academy of Sciences of Ukraine
(Lviv, Ukraine), e-mail: seredm@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-4539-5782

Проаналізовано парламентську працю відомого українського політика, засновника Українського національно-демократичного об'єднання Володимира Целевича у польському сеймі у 1928–1930-х рр. Охарактеризовано особливості виборчої кампанії до вищого законодавчого органу Польської держави, виступи одного з лідерів партії на численних передвиборчих вічах. Відзначено, що В. Целевич, дотримуючись програмних орієнтирів УНДО, у парламенті Польщі нецародно критикував національно-культурну та соціально-економічну політику Другої Речі Посполитої, зокрема підготував проекти законів про амністію політичних в'язнів, проект зміни регламенту сейму з огляду на вживання у вищому законодавчому органі країни української мови, численні запити спрямовані на захист українського шкільництва.

Ключові слова: В. Целевич, УНДО, Польська держава, сейм, Українська парламентська репрезентація, законопроекти.

The author analyzes the parliamentary work of the well-known Ukrainian politician, founder of the Ukrainian National–Democratic Union Volodymyr Tselovych in the Polish Sejm in the years 1928–1930. The peculiarities of the election campaign to the highest legislative body of the Polish state, the speeches of one of the party's leaders at numerous election parlors, are described. It was noted that, V. Tselovich following the programmatic guidelines of UNDO, in the Polish parliament ruthlessly criticized the national-cultural and socio-economic policies of the Second Commonwealth, in particular, drafted draft laws on the amnesty of political prisoners, a draft amending the rules of the Diet in view of the use of higher the legislative body of the Ukrainian language, numerous requests are aimed at protecting Ukrainian schooling.

Keywords: V. Televich, UNDO, Polish state, Sejm, Ukrainian parliamentary representation, bills.

Відомий галицький політик Володимир Целевич поєднував партійну діяльність із парламентською працею у польському сеймі. Упродовж 1920–х – 1930–х рр. він тричі обирався послом вищого законодавчого органу країни (1928, 1935 і 1938 рр.), представляючи найвпливовішу українську політичну партію – УНДО. Незважаючи на політичну кун'юктуру та тактичну лінію партії, його діяльність незмінно спрямовувалася на захист національно-культурних потреб українського народу, «оборону природних й основних прав української нації».

Якщо партійна діяльність В. Целевича у 1920–х рр., участь у польсько-українській нормалізаційній акції, навіть попри однобічний виклад подій, все ж висвітлена в окремих

публікаціях, то парламентська праця на сьогодні практично не досліджені як українськими так і польськими науковцями. Основна мета статті – виокремити особливості виборчої кампанії УНДО до польського парламенту та законодавчі ініціативи фракції крізь призму постаті В. Целевича.

Уперше В. Целевич узяв участь у виборчій кампанії до польського парламенту у 1927–1928 рр. Саме він був одним із ініціаторів ухвали ЦК УНДО, якою санкціонувалася участь партії у виборах. Зрештою, 16–18 січня 1928 р. на заключних нарадах представників непольських народів вирішено спірні питання та узгоджено склад державного списку [1] – на першому місці – українець Д. Левицький, на другому – І. Грюндбаум, на третьому – білорус Ф. Єремич, на четвертому – німець Євген Навман. Далі в списку переважали члени УНДО, серед яких – В. Целевич. 5 лютого 1928 р. ЦК УНДО оприлюднив відозву «До народу українського», у якій відзначалося: «Аби перемога українського народу була певна, заряд УНДО приступив до блоку з непольськими народами: білорусами, німцями і жидами з Волині, Холмщини, Полісся і Підляшшя. Всі, що ставлять інтерес загальнонародний вище інтересу вузького, йдуть до виборів під блакитно-жовтим стягом Національного об'єднання» [2].

У цей же період В. Целевич разом із однодумцями проводив активну виборчу кампанію. Зокрема 28 грудня 1927 р. у Бережанах відбулася «ширша виборча нарада» [3, арк. 23], на якій В. Целевич «вказав, чому наш нарід уже від 9 літ мусить ще тяжче бідувати, як перед війною» [4]. У період Різдяних свят, 11 січня 1928 р. в Рогатині відбулася передвиборча довірочна нарада за участю представників 47 громад повіту. Політичний реферат про становище українського народу в Польщі, значення виборів до варшавського сейму і сенату, найголовніші засади виборчого закону, а також політичну програму блоку непольських народів також виголосив головний секретар УНДО [5]. За його ж участю 25 січня відбулася передвиборча нарада у Гиновичах (Бережанський повіт); 26 січня 1928 р. – у Вербові (Бережанський повіт). Тоді ж пройшла дискусія з представником Української партії праці (УПП) Мих. Драбиком (с. Нараїв) [6].

8 лютого 1928 р. відбулася передвиборча нарада у Вільхівці, на якій В. Целевич реферував про значення виборів і політичне становище українців у Польщі [3, арк. 24]. Через два дні ідентичний захід проводився у Мечишові, де В. Целевич виступав з рефератом про виборчий закон і про програму партії. На нараді зав'язалася дискусія з представником Сельроб-лівичів І. Стратінером [7].

Активна виборча кампанія та консолідаційні заходи УНДО принесли свої результати – партія здобула переконливу перемогу на виборах, одержавши 23 мандати в сеймі і 9 у сенаті (543 185 осіб, або 54,8% усіх голосів, відданих за українські політичні партії). У 55 виборчому округу послами сейму за списком №14 стали чотири представники націонал-демократів: В. Целевич, О. Вислоцький, о. В. Пелліх, С. Кузик [8].

У новообраному парламенті Польщі утворено Українську парламентську Репрезентацію (УПР): головою Українського клубу обрано Д. Левицького, заступниками – В. Целевича і С. Хруцького, секретарем – І. Блашкевича. До клубу ввійшло 26 послів, з них – 23 представляли УНДО [9, с. 13]. В. Целевич увійшов до адміністративної комісії [10].

У перші ж чотири дні роботи новообраного сейму Український клуб вніс більше десяти інтерпеляцій. Серед них – інтерпеляція В. Целевича до міністра освіти в справі розпорядження про святкування іменин Й. Пілсудського українськими приватними і державними школами [11]. Також В. Целевич підготував проекти законів про амністію політичних в'язнів і проект зміни регламенту сейму зважаючи на вживання у вищому законодавчому органі країни української мови [12].

Весняна сесія парламенту викликала неабияке зацікавлення українських послів. 24 квітня 1928 р. В. Целевич виголосив інтерпеляцію у справі «сторонничого і нескорого полагоджування Тернопільським воеводством і староством з Бережан протестів проти виборів у цілому ряді громад повіту Бережани» [13]. 8 травня, виступаючи у комісії з приводу бюджету Міністерства релігійних віровизнань і народної освіти, В. Целевич розглянув питання державного шкільництва на землях, населених українцями. Він звернув увагу уряду на невиконання зобов'язань щодо українського шкільництва [14]. Міністр освіти О. Добруцький, у відповідь на промову В. Целевича, наголосив на потребі створення утраквістичних шкіл на мішаних територіях [14].

10 травня 1928 р. у сеймі обговорювався бюджет Міністерства внутрішніх справ [15, арк. 12]. У дискусії з українського боку виступили Л. Бачинський і В. Целевич. Останній, зокрема, підкреслив: «Про вибори хочу сказати тільки кілька слів. У повіті Долина арештовано масово українців, при цьому 7 священиків. У Луцьку староста заборонив друкарням друкувати українські та жидівські газети. Вибори скінчилися, шкоди не припинено» [16]. Громади, які голосували за «18–ку», а не за «1–ку», стали об'єктами тиску центральних властей» [16]. Питання діяльності національних меншин в Польській державі, передачі Народного дому москвофілам – складові виступу В. Целевича [16]. Наступного дня він узяв участь у засіданні бюджетної комісії, де затверджувався бюджет Міністерства освіти та віросповідання [17].

Проміжні підсумки діяльності УПР В. Целевич окреслив 16 травня 1928 р. на посольському вічі УНДО в Зборові. Заступник УПР прозвітував про діяльність українських послів, визначив план роботи на найближчий період. Він зауважив, що праця УПР «може бути вповні успішною тільки тоді, коли загал українського громадянства стоїть зі своїми послами і сенаторами в постійному зв'язку, доносить про всі свої потреби і злидні, про факти зловживання влади тощо» [18]. В. Целевич від імені УПР висловив подяку за довір'я і запевнив,

що УПР вестиме непохитну боротьбу за права українського народу [15, арк. 18].

Проте опоненти УНДО критично оцінювали діяльність УПР. Зокрема часопис «Рада» у передовиці «Хірургія в політиці» розкритикував виступ В. Целевича на бюджетній комісії сейму при розгляді бюджету Міністерства освіти. «Не слід вимагати від нього (В. Целевича – *авт.*), щоб він катастрофальний стан українського шкільництва ставив на широкій площині відношення Польщі до української справи взагалі, щоб він її ставив, якби собі може бажали українці, – на вістрі ножа. Таких домагань до п. Целевича, духового провідника унівського посольського клубу, ставити не можна» [19]. Автор статті з жалем констатував, що В. Целевича не можна ставити в ряд з Робесп'єром, де Волеросо.

Критика опонентів не пригасила запалу В. Целевича. 14 червня 1928 р. відбулося засідання адміністративної комісії сейму, присвячене законопроектам про скликання надзвичайної слідчої комісії для розгляду виборчих зловживань [15, арк. 43]. У дискусії щодо регламенту надзвичайної комісії виступив В. Целевич. Він висловив здивування, чому зібрані комісією факти зловживань повинні подаватися міністрові внутрішніх справ, а не розглядаються на пленарному засіданні сейму [20].

Підсумовуючи результати бюджетної сесії польського парламенту в першій половині 1928 р., «Діло» підкреслило: «Промови послів Дмитра Левицького, Володимира Загайкевича, Остапа Луцького, Володимира Целевича, Степана Барана, С. Хруцького й інших в комісіях і генеральній бюджетовій дебаті дали повну й заокруглену картину, з одного боку, нашого незavidного положення в ділянці політично–адміністративній, освітньо–культурній й соціально–економічній, а з другого з'ясували наші непередавні права і природні змагання» [21].

19 червня 1928 р. Український Клуб виголосив 7 інтерпеляцій, зокрема у справі адміністративних кар на парохів за ведення метрик і видавання посвідок українською мовою та в справі арешту малолітніх учителів Яворівської гімназії [15, арк. 54]. Запропоновано 5 законопроектів у справі шкіл з українською, білоруською та литовською мовами навчання [22]. Того ж дня Український клуб вніс два законопроекти у справі освіти: про заснування Українського університету у Львові та про школи з українською, білоруською і литовською мовами викладання, якими пропонувалося замінити утраквістичні школи [23, с. 54]. Виступ В. Целевича став відповіддю на факт припинення Львівською шкільною кураторією діяльності Станіславівської гімназії зважаючи на відмову учнів п'яти класів брати участь у святкуванні 3 травня Дня Конституції Польщі [24].

1 липня 1928 р. відбулося велике посольське віче В. Целевича в с. Кривому Бережанського повіту [3, арк. 21]. У приміщенні читальні «Просвіти» в півторагодинній промові він склав звіт з діяльності УПР. Промову він закінчив словами, що «тільки

сильна політична організація нашого народу може принести нам кращу долю». Присутні виборці підготували депутатські запити для виголошення в польському парламенті [25, с. 315].

Напруга та конфронтація у сеймі значно зросла після бойкоту націонал-демократами урочистого засідання 10 листопада 1928 р., скликаного з нагоди десятиліття відновлення Польської держави. Напередодні, 9 листопада, УНДО надіслало маршалові сейму листа, підписаного Д. Левицьким та В. Целевичем, у якому відзначалося: «Ми, представники українського і білоруського народів у Польських Законодатчих палатах, не тільки не можемо брати участі в урочистості десятиріччя існування Польської держави..., але при цій нагоді вважаємо необхідним підкреслити, що незламно стоїмо на позиції права самовизначення української і білоруської націй на всіх етнографічних землях» [26].

І. Кедрин у статті «Дійсність уявлена і дійсність дійсна» розповів про початок 5 грудня 1928 р. шкільної кампанії Українського клубу за рідну школу в польському сеймі. Характеризуючи резонансний виступ В. Целевича на освітній комісії в дискусії над українським законопроектом про зміну т.зв. «кресового шкільного закону», автор статті цитував слова українського посла: «Найкардинальніше право кожного народу в світі є його рідна школа», «понад 6 мільонів українців в Польщі все ще не може здобути собі навіть народньої рідної школи», «пора скінчити з фразами, пора вже приступити до діл!» [27].

14 грудня 1928 р. на засіданні сеймової адміністративної комісії розглядали 4 законопроекти у справі львівських листопадових подій 1928 р. [15, арк. 63]. Перед дискусією В. Целевич запропонував висловити недовіря голові комісії Поляковичу з огляду на інцидент із С. Хруцьким [28]. В. Целевич, полемізуючи з польським послом, підкреслив: «Поліція у Львові поведилася пасивно, без огляду на інтервенцію українських послів. «Слово Польське» підбурювало громадську думку до ексцесів. В українським Академічним домі українська молодь мусіла боронитися, а коли стріляла, то лише у власній обороні. Поліція переводила неправні ревізії» [28].

На засіданні адміністративної комісії 22 січня 1929 р. відбулося голосування законопроекту В. Целевича про висловлення недовіря голові комісії послу Полякевичу з приводу зневаги до С. Хруцького. Однак тільки українські послі його підтримали. Опісля В. Целевич реферував законопроект посла Сенюка та представників «Сельробу» в сеймі у справі вбивства органами державної поліції А. Ткачика – селянина с. Вишневичі Пінського повіту. Якщо В. Целевич запропонував створити парламентську слідчу комісію, то більшість адміністративної комісії сейму вирішила почекати закінчення слідства [15, арк. 65].

25 січня 1929 р. адміністративна комісія розглядала законопроект посла Новицького

(«Визволене») щодо внесення змін до розпорядження Президента Другої Речі Посполитої від 19 січня 1928 р. про організацію властей загальної адміністрації. У дискусії виступив В. Целевич, який підкреслив: «На ділі розпорядок президента віддав учителів української народности в повну залежність від органів державної поліції» [29].

Через чотири дні на засіданні адміністративної комісії велася загальна дискусія над законопроектами в справі самоврядних законів. Від Українського Клубу виступив В. Целевич, який підкреслив: «Український Клуб, при ухваленні самоврядних законів, боротимся за якнайширший зміст громадської і повітової самоуправи, за повну незалежність її від політичної (старостівської і воевідської) влади». Водночас український посол «вимагав загального, рівного, безпосереднього, таємного і пропорційного права голосування до всіх самоврядних установ, а також недопущення за допомогою «штучних і виїмкових» постанов забезпечення переваги польського населення у самоврядних установах краю. Для Галичини найважливішим завданням вважав ухвалення закону про повітову самоуправу» [30].

4 лютого 1929 р. на пленарному засіданні сейму обговорювалися бюджети окремих міністерств. При обговоренні бюджету Міністерства внутрішніх справ польські послі Цішевський (ХД), Березовський (НД), Соболевський (ББСУ) відреагували на національну політику уряду, зокрема в українському питанні. У дискусії взяв слово В. Целевич, який на початку своєї промови розкритикував позицію міністра внутрішніх справ, оскільки той на бюджетній комісії висловлювання українського посла назвав брехнею. В. Целевич навівши конкретні приклади зловживань польської влади, вимагав відновлення Красового Виділу у Львові [15, арк. 73].

Згодом, 12 лютого 1929 р. на засіданні сейму завершилось третє питання бюджету і фінансового закону. Від УПР виступив В. Целевич, який вніс пропозицію відкинення проекту бюджету, у зв'язку з відхиленням усіх пропозицій українських послів. Проти неї виступили ББСУ, ХД і «Визволене» [31].

Упродовж 18–21 лютого 1929 р. засідала комісія у справах самоврядування адміністративної комісії сейму. Предметом обговорення став тимчасовий закон про повітову самоуправу і виборчу ординацію до повітової самоуправи для чотирьох галицьких воеводств. В. Целевич вносив пропозиції, які б не допускали «упривілеювання польського населення у Сх. Галичині на не користь українського». Часто його підтримували представники польських лівих партій [32].

4 березня 1929 р. відбулося засідання УПР під головуванням В. Целевича в справі подій в Жабчу [15, арк. 74]. Результатом обговорення стало створення комісії у складі І. Горбачевського, С. Барана і С. Кузика для підготовки проекту постанови сейму в справі трагічних подій у Жабчу 1 березня 1929 р. Для детального ознайомлення зі справою на місце події відряджено С. Біляка та І. Заваликута, які мали «зібрати дальший матеріал

і прийти з порадою і допомогою православної людности в Жабчу» [33]. Згодом на пленарному засіданні сейму 15 березня 1929 р. обговорено події в Жабчу. Після виступів С. Біляка, Сеґейди (ББСУ), представника уряду Потоцького вирішено створити сеймову слідчу комісію [34].

31 серпня 1929 р. делегація УПР у складі В. Целевича, С. Хруцького і П. Васильчука мала зустріч з міністром віросповідань і освіти Червінським у справі руйнування («масової розбірки») церков на Холмщині. Зокрема в 1929 р. розібрано 51 церкву в Павловичах, Уханях, Крилові, Любартові, Крешовичах, Київці, Турковичах та ін. Скарги населення до Люблинського воєводства і міністерства залишалися без відповіді. Міністр запевнив про розгляд ним кожної скарги та підкреслив: «До часу законного урегулювання відношення православної церкви до держави замкнені церкви не можуть бути порушені і що те, про що його послали інформують, діється без його відома та що взагалі не може бути мови про якийсь плян уряду в справі розбірки церков, бо такого пляну нема» [35].

Про зростання напруження у польсько–українських стосунках і атмосферу відносин між польськими й українськими послами та сенаторами свідчили виступи в парламенті польських послів ББСУ, зокрема К. Ярузельського, І. Стронського, І. Березовського та ін., які закликали уряд і, зокрема, міністра внутрішніх справ Польщі Ф. Славої–Складковського перейти до наступу проти українського національно–політичного руху. Заклик польських депутатів було почуто у період т.зв. пацифікації. У ніч із 9 на 10 вересня 1930 р. поліція заарештувала групу послів, серед яких п'ять українців: О. Вислоцький, О. Когут, І. Лещинський Д. Паліва та В. Целевич [36, арк. 93]. Загалом у цей період в ув'язненні опинилося 30 колишніх послів [37].

Таким чином, у 1928 р. УНДО взяла участь у виборчій кампанії до польського парламенту. Генеральний секретар партії підтримав пропозицію Д. Левицького щодо об'єднання націонал–демократів із ідейно спорідненою УСРП в один виборчий блок, однак відмова останньої привела до утворення двох різних списків. Підтримка більшості населення Західної України програмних вимог УНДО забезпечила партії переконливу перемогу на виборах у краї. У підсумку В. Целевич отримав посольський мандат, став одним із лідерів УПР. На парламентському терені він відстоював національно–культурні права українців, виступав із різким осудом національної політики Польської держави, спрямованої на асиміляцію українців. Після дострокового розпуску парламенту у 1930 р. партія взяла участь у черговій виборчій кампанії, однак без колишнього генерального секретаря УНДО, якого у період «пацифікації» було заарештовано і звинувачено в антипольській діяльності. Тільки у 1935 р. В. Целевич отримав можливість продовжити парламентську працю після початку політики нормалізації польсько–українських відносин.

Список використаних джерел

1. Діло, 1928, 24 січня.
2. Діло, 1928, 6 лютого.
3. ДАЛО, Ф.1, Оп.51, Спр.445.
4. 'Опозиційний рух. Довірочна нарада в Бережанях', 1928, Діло, 12 січня.
5. 'Виборчий рух. Рогатинщина', 1928, Діло, 18 січня.
6. 'На виборчому фронті. Передвиборчий підготовчий рух у краї. Бережанщина', 1928, Діло, 1 лютого.
7. 'Передвиборчий підготовчий рух у краю. Округ 55 (Золочів). Бережанщина', 1928, Діло, 17 лютого.
8. 'Українська репрезентація Сейму', 1928, Діло, 9 березня.
9. Зайцев, О., 1994. 'Парламентська діяльність політичних партій на Західній Україні 1922–1939 рр.'. Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02, АН України: Інститут українознавства ім. Крип'якевича, Львів.
10. 'З парламентарної арени. Українці і білоруси у сеймових комісіях', 1928, Діло, 27 квітня.
11. 'Парламентарні вісти. Із діяльності Українського Клубу', 1928, Діло, 2 квітня.
12. Діло, 1928, 1 квітня.
13. 'Внески і інтерпеляції Українського клубу', 1928, Діло, 26 квітня.
14. 'Справа української школи в соймі. Промова посла В. Целевича в бюджетній комісії сойму дня 8 травня 1928 р.', 1928, Діло, 11 травня.
15. ЦДАЛ України, Ф.392, Оп.1, Спр.14.
16. 'З парламентарної преси. Промова посла В. Целевича', 1928, Діло, 12 травня.
17. 'З парламентарної арени', 1928, Діло, 13 травня.
18. 'Дописи. Зборів', 1928, Діло, 23 травня.
19. 'Маняцька напастливість', 1928, Діло, 21 травня.
20. 'З парламентарної арени. Справа виборчих зловживань', 1928, Діло, 16 червня.
21. 'Від кампанії до кампанії', 1928, Діло, 22 червня.
22. 'Інтерпеляції та внески Українського Клубу', 1928, Діло, 21 червня.
23. Федик, І., 1998. 'УНДО, ОУН: ставлення до Польщі', Львів: Б.в.
24. Діло, 1928, 26 червня.
25. 'Вічевий рух. Бережанщина', 1928, Діло, 7 липня.
26. Соляр, І., 2011. 'Зовнішні орієнтації національно–державницьких партій Західної України (1923–1939)', Львів.
27. Кедрин, І., 1928. 'Дійсність уявлена і дійсність дійсна', Діло, 8 грудня.
28. 'Ріжні вісти. Листопадові події перед сеймом', 1928, Діло, 16 грудня.
29. 'На парламентарній арені. Засідання адміністраційної комісії', 1929, Діло, 29 січня.
30. 'Засідання адміністраційної комісії', 1929, Діло, 31 січня.
31. 'Сойм ухвалив бюджет на 1929/30 рік. Урядові внесення відхилені', 1929, Діло, 14 лютого.
32. 'На парламентарній арені. Закон про повітову самоуправу', 1929, Діло, 26 лютого.
33. 'Українська Парляментарна Репрезентація і події в Жабчу', 1929, Діло, 8 березня.
34. 'На парламентарній арені. Справа Жабча на пленарному засіданні сейму', 1929, Діло, 19 березня.
35. 'З діяльності Парляментарної Репрезентації. Інтервенція Президії УПР у міністра віросповідань у справі масової розбірки церков на Холмщині. Комунікат', 1929, Діло, 7 вересня.
36. ДАЛО, Ф.1, Оп.51, Спр.443.
37. *Sprawy Narodowościowe*, 1930, Warszawa, №3–4.

References

1. Dilo, 1928, 24 sichnja.
2. Dilo, 1928, 6 ljutogo.
3. DALO, F.1, Op.51, Spr.445.
4. 'Opozycyjnyj ruh. Doviročna narada v Berezhanyh (Opposition movement. Trust meeting in Berezhany)', 1928, Dilo, 12 sichnja.
5. 'Vyborchij ruh. Rogatynshyna (Election movement. Rohatynschina)', 1928, Dilo, 18 sichnja.

6. 'Na vyborchomu fronti. Peredyborchyy pidgotovchyy ruh u kraї'. Berezhanshhyna (On the electoral front. Pre-election preparatory movement in the province. Berezhany district)', 1928, *Dilo*, 1 ljutogo.

7. 'Peredyborchyy pidgotovchyy ruh u kraju. Okrug 55 (Zolochiv). Berezhanshhyna (Pre-election preparatory movement in the province. District 55 (Zolochiv). Berezhany district)', 1928, *Dilo*, 17 ljutogo.

8. 'Ukrai'ns'ka reprezentacija Sejmu (Ukrainian representation of the Sejm)', 1928, *Dilo*, 9 bereznja.

9. Zajcev, O., 1994. 'Parlaments'ka dijāl'nist' politychnykh partij na Zahidnij Ukraї'ni 1922–1939 rr. (Parliamentary activity of political parties in Western Ukraine 1922–1939)'. Avtoref. dys... kand. ist. nauk: 07.00.02, *AN Ukraї'ny: Instytut ukrai'noznavstva im. Kryp'jakevycha*, L'viv.

10. 'Z parlamentarnoi' areny. Ukraї'nci i bilorusy u sejmovyh komisijah (From the parliamentary arena. Ukrainians and Belarusians in the Sejm Commissions)', 1928, *Dilo*, 27 kvitnja.

11. 'Parlamentarni visty. Iz dijāl'nosti Ukraї'ns'kogo Klubu (Parliamentary newsletters. From the activities of the Ukrainian Club)', 1928, *Dilo*, 2 kvitnja.

12. *Dilo*, 1928, 1 kvitnja.

13. 'Vnesky i interpeljacii' Ukraї'ns'kogo kljubu (Contributions and Interpellations of the Ukrainian Club)', 1928, *Dilo*, 26 kvitnja.

14. 'Sprava ukrai'ns'koi' shkoly v sojmi. Promova posla V. Celevycha v bjudzhetnij komisii' sojmu dnja 8 travnja 1928 r. (The case of the Ukrainian school in Sojme. Statement by Ambassador V. Tselievich in the budget commission on the day of May 8, 1928)', 1928, *Dilo*, 11 travnja.

15. CDIAL Ukraї'ny, F.392, Op.1, Spr.14.

16. 'Z parlamentarnoi' presy. Promova posla V. Celevycha (From the parliamentary press. Speech by Ambassador V. Tselievich)', 1928, *Dilo*, 12 travnja.

17. 'Z parlamentarnoi' areny (From the parliamentary arena)', 1928, *Dilo*, 13 travnja.

18. 'Dopysy. Zboriv (Posts. Assembly)', 1928, *Dilo*, 23 travnja.

19. 'Manjac'ka napastlyvist' (Maniac hardship)', 1928, *Dilo*, 21 travnja.

20. 'Z parlamentarnoi' areny. Sprava vyborchych zlovzhyvan' (From the parliamentary arena. The case of electoral abuses)', 1928, *Dilo*, 16 chervnja.

21. 'Vid kampanii' do kampanii' (From campaign to campaign)', 1928, *Dilo*, 22 chervnja.

22. 'Interpeljacii' ta vnesky Ukraї'ns'kogo Kljubu (Interpellations and contributions of the Ukrainian Club)', 1928, *Dilo*, 21 chervnja.

23. Fedyk, I., 1998. 'UNDO, OUN: stavlennja do Pol'shhi (UNDO, OUN: Attitude towards Poland)', L'viv: *B.v.*

24. *Dilo*, 1928, 26 chervnja.

25. 'Vichevyj ruh. Berezhanshhyna (Vicar's motion. Berezhany district)', 1928, *Dilo*, 7 lypnja.

26. Soljar, I., 2011. 'Zovnishni orijentacii' nacional'no-derzhavnyc'kyh partij Zahidnoi' Ukraї'ny (1923–1939) (The external orientations of the national-state parties of Western Ukraine (1923–1939))', L'viv.

27. Kedryn, I., 1928. 'Dijsnist' ujavlena i dijsnist' dijsna (Validity is presented and reality is valid)', *Dilo*, 8 grudnja.

28. 'Rizhni visty. Lystopadovi podii' pered sejmom (Annoying November events before the Diet)', 1928, *Dilo*, 16 grudnja.

29. 'Na parlamentarnij areni. Zasadannja administracijnoi' komisii' (On the parliamentary scene. Meeting of the Administrative Commission)', 1929, *Dilo*, 29 sichnja.

30. 'Zasadannja administracijnoi' komisii' (Meeting of the Administrative Commission)', 1929, *Dilo*, 31 sichnja.

31. 'Sojm uhvalyv bjudzhet na 1929/30 rik. Urjadovi vnesennja vidhyleni (Sojm has approved the budget for 1929/30. Government inputs are rejected)', 1929, *Dilo*, 14 ljutogo.

32. 'Na parlamentarnij areni. Zakon pro povitovu samoupravu (On the parliamentary scene. Law on the county self-government)', 1929, *Dilo*, 26 ljutogo.

33. 'Ukrai'ns'ka Parljametarna Reprezentacija i podii' v Zhabchu (Ukrainian Parliamentary Representation and Events in Zhabchu)', 1929, *Dilo*, 8 bereznja.

34. 'Na parlamentarnij areni. Sprava Zhabcha na plenarnomu zasidanni sejmu (On the parliamentary scene. The case of Zhabcha at the plenary session of the Sejm)', 1929, *Dilo*, 19 bereznja.

35. 'Z dijāl'nosti Parljametarnoi' Reprezentacii'. Intervencija Prezydii' UPR u ministra virospovidan' u spravi masovoi' rozbirky cerkov na Holmshhyni. Komunikat (From the activities of the Parliamentary Representation. Intervention of the Presidium of the UPR with the Minister of Religious Affairs in the mass dismantling of churches in the Kholmshhyna. Communicate)', 1929, *Dilo*, 7 veresnja.

36. *DALO*, F.1, Op.51, Spr.443.

37. *Sprawy Narodowościowe*, 1930, Warszawa, №3–4.

* * *